

Alabán Ferenc

Kisebbségi magyar nyelvhasználat és nyelvművelés

Néhány jellemző vonás – mint megoldandó kérdés

A kisebbségi közegben használt magyar nyelv több tekintetben is eltér a magyarországi nyelvhasználattól, melynek megvannak a jellegzetes okai. A legtöbb esetben ezek az alapvető okok lélektani és társadalmi okokra vezethetők vissza, melyekből a nyelvhasználati különbségek is értelmezhetőek, s melyeknek tipizálhatóak a megjelenési formáik. Ilyen értelemben alapvető különbségnek számít, hogy a magyar nyelv változatainak (köznyelv, szaknyelv, szleng, argó stb.) aránya nem azonos a magyarországi és a határon túli nyelvhasználatban. Kisebbségi közegben a magyar köznyelv szinte teljesen hiányzik vagy éppen alig érvényesül. Ehhez társul más differenciáló tényező is, mint például a nemzedékek szerinti nyelvhasználat (amely persze szintén kisebbségi közegben kevésbé jellemző), továbbá az államnyelvi hatás, amely viszont az egyik legerősebb hatáserővel bír a mindennapi nyelvhasználatban. Ennek azonban megvannak a speciális okai, így többek között a spontán kétnyelvűség és kétkulturáltság hatásának eredményeként, amely sajátos kölcsönhatás formájában a nyelvhasználat szintjén jut kifejezésre a beszéd és az írás folyamatában. Ez a jelenség főként szociális és lélektani motiváltságú lehet, melynek nyelvi lecsapódása nyelvi szükségyszerűséget hoz létre, s leginkább a szókészlet másságának és változásának a szintjén jelentkezik. A lexikai különbségek előidézői gyakran a tükörfordítások, továbbá a szóképzéssel és szóösszetétellel létrejött és a kisebbségi nyelvhasználatban államnyelvi hatásra megváltozott szójelentést előidéző szavak.

Azt a jelenséget is tényként szükséges kezelnünk és a kisebbségi nyelvhasználat sajátos jegyeként értelmeznünk, hogy az jóval „nyelvjárásiasabb”, mint a magyarországi. A nyelvjárás és a köznyelv egyidejű ismeretét a szaknyelvben a diglosszia jelenti, amely a köznyelv és a nyelvjárás egyidejű ismeretét feltételezi, s amelyet a nyelvet használók (ha szükséges) reflexszerűen váltanak a konkrét helyzettől függően. A szlovákiai magyarok körében a diglosszia állapotának felmérésére tett kísérletet még a múlt század nyolcvanas éveiben Kovács László egyik dolgozatában, melynek megállapításai a nyelvhasználat szempontjából tanulságosak lehetnek: *„A csehszlovákiai magyar beszélők közül a köznyelvet csupán az értelmiség használja, annak is csak a humán rétege, s ezek közül is leginkább a pedagógusok [...] A közigazgatás nyelve a szlovák, magyarul az ügyintézés általában csak a legalsó szinten, a helyi nemzeti bizottságokon folyik, illetőleg néhány járási nemzeti*

bizottságon, s mivel azonos helyről származó emberekről van szó, ez a beszéd nyelvjárásban történik. Az üzemekben használt nyelv a szlovák; a magyarok lakta Dél-Szlovákia ipari üzei kommunális jellegűek, ami annyit jelent, hogy egy helyről származó emberek dolgoznak ott, tehát a magyar nyelven folyó beszélgetés, tárgyalás, ügyintézés, szakmai vonatkozású beszédbeli megnyilatkozás nem köznyelvi, hanem nyelvjárási szintű. Reálértelmisségünk (a reál tárgyakat tanító pedagógusainkat kivéve) pedig – kevés kivételtől eltekintve – nem beszéli a magyar köznyelvet, megmarad azon a nyelvi szinten, melyen magyar nyelvű iskoláit végezte. Értelmisségi emberekről van szó, tehát az igény egy magasabb szintű beszédre (köznyelv) megvan bennük, de azt nem ismerik, nem tudják használni (a szlovák köznyelvet viszont ismerik, ezért beszélnek ők szívesebben szlovákul).’’¹⁰ Ez a látélet ugyan több évtizeddel ezelőtt készült, mégis mintha – kevés eltéréssel – ma is érvényes lenne. Kisebbségi közegben elsősorban az alapiskolára hárul az a feladat, hogy a tanulókkal a köznyelvet elsajátíttassa, mivel – ahogy Deme László írta, ennek az iskolának „...pótolnia kell azt, ami a saját kis társadalmának nyelvi légkörében épp hogy nincsen, és ellensúlyozni sok mindent, ami benne nem kívánatosan van. A nemzeti iskolákban a tanulók nyelvi nevelése tulajdonképpen csak megalapozódik, a nemzetiségiekben lényegében befejeződik. ’’¹¹ Ez a summázat elgondolkodtató, de az ellensúlyozás nem kimondottan a nyelvjárási szavak elhagyását jelenti, nem is a regionális nyelvi elemek kiiktatását, vagy éppen bizonyos archaizmusok leépítését, hanem a beszélő helyzeteinek adekvát megválasztását célozzák meg, s azt, hogy a regionális „köznyelviség” a magyar kisebbség körében nincs oly mértékben elterjedve, mint Magyarországon. Az arányok megváltoztatásának igénye persze azt is jelenti, hogy a szlovákiai magyarok anyanyelvi műveltségének emelése megalapozott és egyben hiánypótló feladatnak számít.

A politikai rendszerváltás után a társadalmi feltételeknek megfelelően (és jelenünkben is) nagyban megnőtt a szerepe a tömegtájékoztatási eszközöknek. Az előző időkben inkább a rádió, később pedig mindenekelőtt a televízió lett meghatározó szerepe a magyar köznyelv terjesztésében a kisebbségi magyarok körében (Magyar Rádió, Magyar Televízió, Duna Televízió).

A szlovákiai magyar nyelvművelés törekvései

A szlovákiai magyar nyelvművelés elvi kérdéseit és alapvető feladatait Jakab István foglalta össze több ízben is, megismételve és kiegészítve azt a múlt század hetvenes, nyolcvanas és kilencvenes éveiben, aktualizálva mindig a lényegi részt, melynek legfontosabb meghatározóit szabadon így

¹⁰ Kovács László: Kísérlet a diglosszia állapotának felmérésére alapiskoláink tanulóinak és tanítóinak beszédében. In: A hűség nyelve. Csehszlovákiai magyar írók az anyanyelvről. Összeállította Zalabai Zsigmond. Madách, Bratislava, 1985, 93.

¹¹ Deme László: Nyelvi és nyelvhasználati gondjainkról. Madách, Bratislava, 1970, 142.

összegezhetjük: A kisebbségi magyar nyelvművelésnek arra kell törekednie, hogy a magyar nyelv rendszerének megismertetésével és a nyelvhasználati készség fejlesztésével magasabb szintre emelje a nyelvi műveltséget. A nyelv fejlődését és használatát állandóan figyelemmel kell kísérni és harcot kell folytatni a negatív jelenségekkel. A nyelvhasználat kérdésében a „művelt magyar köznyelvet” kell tekintenünk alapnak és kiindulási pontnak, folyamatosan vizsgálni szükséges a nyelvet és annak használatának állapotát – ami elsősorban a szakemberek feladata –, hogy a lemaradás okai időben felismerhetők legyenek, és hatékonyan segíthessék a különböző nyelvi rétegek fejlesztését.¹² Ezekhez az elvekhez további feladatok is járultak a jövőre nézve, főként ami a nyelvhasználókat és magának a nyelvnek, továbbá a hozzá tartozó nyelvhasználat kérdéseinek körét illeti. Jakab István (Deme Lászlóhoz hasonlóan) határozottan különbséget tesz a nyelvjárásiasság és a szlovák nyelv hatása között, a szlovakizmusokat ui. elsősorban nyelvhasználati elégtelenségnek, nem pedig nyelvi jelenségnek tekinti, ami ellen következetesen fel kell lépni.

Az 1989-es politikai rendszerváltás után a szlovákiai magyar nyelvhasználat s a vele kapcsolatos nyelvművelés változáson esik át, mely jórészt a társadalmi változások következménye. Az előző időszakban a szlovákiai magyar nyelvművelést inkább az alkalmiság és az ösztönösség jellemezte, figyelembe véve azokat az eredményeket, amelyeket a példának okáért az említett Jakab István munkásságán kívül Orbán Gábor, Mayer Judit, Morvay Gábor és mások néhány nyelvművelő cikke jelentett. A szlovákiai felsőoktatási intézményekben ideiglenesen működő nyelvi lektorok közül kiemelkedett Deme László, aki a szlovákiai magyar nyelvművelők elméleti és gyakorlati felkészítését is nagyban segítette. 1970-ben megjelent kötete a pozsonyi Madách Kiadónál (*Nyelvi és nyelvhasználati gondjainkról*) azért is jelentős, mivel elsőként foglalta össze a szlovákiai magyar nyelvművelés legfontosabb kérdéseit, és meghatározta legégetőbb tennivalóit. A politikai rendszerváltás 1989-es fordulata a szabad és demokratikus véleménynyilvánítás fokozta a szlovákiai magyar újságírók alkotói kedvét, ami elsősorban a mennyiségi tényezőkben mutatkozott meg, de ahogy Jakab István fogalmazott az 1994-es előadásában a Kazinczy-napokon: *„A baj csak az, hogy a »bő termés« létrehozásához szükséges alkotómunka olykor mind tartalmi, mind nyelvi szempontból nélkülözi a gondosságot, pontosságot. Sajnos, ott még az eltelt idő után sem tartunk, hogy minden újságírónk megfelelő módon – és felelősséggel – tudjon bánni a nyelvvel; és sajnos már ott sem, hogy*

¹² Lásd részletesen Jakab István: *Nyelvművelésünk múltja, jelene, jövője*. Irodalmi Szemle, 1994/4. 51. Megjegyzés: a szerző a „művelt magyar köznyelven” a magyarországi magyar nyelv standard változatát érti.

*legalább az olvasószerkesztők – az itteni szóhasználat szerint: lektorok – kijavítsák még a kéziratokban a súlyosabb nyelvhelyességi és helyesírási hibákat. Erre a lektori intézményre ma is szükség volna.*¹³ Hasonlóan a szlovákiai magyar könyvkiadáshoz, a szlovákiai magyar sajtó és lapok arculata is megváltozott, nem kerülve el a nyelvhasználat buktatóit. Ezekben az években a nyelvművelésnek különösen nagy szerepe lett volna a hiányosságok következetes feltárásában és a gyakorlati útmutatásban, azon a szinten is, hogy az olvasók nyelvi öntudatát, nyelvi és nyelvtani műveltségét is fejlesszék. Szükséges azonban megjegyeznünk, hogy a rendszerváltás utáni szlovákiai magyar lapok nyelvi színvonalának csökkenése összetett jelenség, mivel az anyagiakkal való általános kényszerű spórolás jelentékeny károkat okozott (pl. az olvasószerkesztői státusok megszüntetése). Ez a napi és a hetilapok esetében nyilvánvalóvá vált, s a helyzet romlását a nyelvművelés mindeddig nem térképezte fel, mint ahogy azt sem, hogy a megszaporodott – legtöbb esetben rövidebb-hosszabb ideig működő – regionális, tapasztalatlan és amatőr magánkiadók jelentősen hozzájárultak a lektorálatlan szövegek kiadásához.

A múlt század kilencvenes éveinek elején több olyan cikk és tanulmány is megjelent, amely elvi vitát váltott ki a kisebbségi nyelvhasználat és nyelvkultúra témakörében. Az elvek és a tapasztalatok különbözősége szintjén szükséges itt megemlítenünk Tolcsvai Nagy Gábor írását¹⁴, melyre Szlovákiában Jakab István hívta fel a figyelmet idézett tanulmányában, mondván: „*A szerző arra az álláspontra helyezkedett, a határon túli magyaroknak nem kellene a magyarországi normákhoz igazodniuk, vagyis a nyelvi önállóság gondolatát propagálja.*”¹⁵ Azt is sajnálattal állapítja meg, hogy az idézett véleménynek követője és hirdetője is akadt Szlovákiában, s itt konkrétan Lanstyák István Irodalmi Szemlében megjelent több írására utal.¹⁶ Bár nem elemzi részletesen a folyóiratban megjelent írásokat, reagál rájuk és értékelő megjegyzéseket fűz Lanstyák kitételeihez. Ismét egyetért Deme Lászlóval, aki szerint a magyar nyelv egységének hangsúlyozását a határon túli nyelvvaltozatok „*különfejlődésétől való félelem*” teszi szükségessé. Ezzel kapcsolatban Jakab István már az 1980-ban megjelent kötetében hangsúlyozta véleményének lényegét: „*A szlovákiai magyar nyelvművelés alapelve: egy magyar nyelv van, s*

¹³ Jakab István, i. m., 48.

¹⁴ A nyelvi közösség és a nyelvi egység, kisebbségben. Régió, 1991. 3. sz.

¹⁵ Jakab István i. m. 53.

¹⁶ Nyelvművelésünk vétségei és kétségei. Irodalmi Szemle, 1993/3. sz., Álom és valóság között. Irodalmi Szemle, 1993/6–7. sz., Kétnyelvűség és nemzeti nyelv. Irodalmi Szemle, 1994, 2. sz.

fontos, hogy ez a közös magyar nyelv egészséges, minden magyar számára érthető legyen."¹⁷

Lanstyák István terjedelmes írásainak eredményeként így összegzi kutatásainak tanulságait: „A szlovákiai magyar nyelvűvelés a normának a szűk értelmezését tette magáévá, s nem vette tudomásul, hogy a szlovákiai magyar nyelvváltozatokban már csak a beszélők egy részének kétnyelvűsége folytán is törvényszerűen más normarendszer érvényesül, mint a magyarországiakban.”¹⁸ Kissé tovább elmarasztalóan pontosít: „...a szlovákiai magyar nyelvűvelés Magyarországról importálta mind elveit, mind pedig módszereit.”¹⁹

A nézetek és a konkrét tapasztalatok különbözősége, amely az elvi szintű vitát kiváltotta, nem volt mentes az elfogultságoktól, a gúnytól és az indulatoktól sem. Csupán egy példát említünk Jakab Istvántól a bizonyítás kedvéért: „Mindezek után mit mondhatok nyelvűvelésünk jövőjéről? Azt, hogy jövőbeli tevékenységünk nemcsak a nyelvi ismeretek terjesztése lesz, s nemcsak a hibás nyelvi-nyelvhasználati jelenségek elleni harc, hanem küzdelem a magukat nyelvelméleti szakértőknek kikiáltó szobatudósokkal is, akiknek fontosabbak a maguk kiagyalt elméletek, mint anyanyelvünk fennmaradásának ügye. Akik az őt körülvevő könyvektől nem látják a rideg, fenyegető valóságot.”²⁰

A szlovákiai magyar nyelvűvelés és nyelvhasználat kérdéseivel külön foglalkozik Szabó Mihály Gizella, a továbbgondolás és önálló véleményalkotás igényével.²¹ Miután részleteiben ismerteti a Jakab István által megfogalmazott nyelvűveléssel kapcsolatos elveket és feladatokat, a szlovákiai magyar nyelvűvelés hatásának és „hatástalanságának” okait vizsgálja, mivel a célok meghirdetése óta „az eltelt húsz év alatt nem sikerült érezhetően emelni a szlovákiai magyarok »nyelvi műveltségét«...”. Szabó Mihály Gizella véleménye szerint a nyelvűvelés „hatástalanságának”, okai egyrészt az elméleti alapvetés hiányával, másrészt pedig a választott és alkalmazott módszerekkel függnek össze, bár megjegyzi azt is, hogy a Jakab István által megfogalmazott elvek és feladatok közül több nem valósult meg, s a tervszerű szakmai kutatások hiánya okozza, hogy a szlovákiai magyar nyelvűvelés még jelenünkben is csupán

¹⁷ Nyelvünkéről, nyelvünkért, Madách, Bratislava, 1980, 7.

¹⁸ Lanstyák István: Nyelvűvelésünk vétségei és kétségei. Irodalmi Szemle, 1993/3. sz., 64.

¹⁹ U. o., 67.

²⁰ Jakab István i. m. 46.

²¹ Szabó Mihály Gizella: A magyar nyelvtervezés, nyelvűvelés és anyanyelvápolás lehetőségei és feladatai Szlovákiában. Irodalmi Szemle, 1999/4–5. sz., 98–105. Megjegyzés: a szerző jegyzete szerint a szöveg első változata az 1994-es élőnyelvi konferencia előadásaként hangzott el.

ösztönösnek mondható. A tudatos nyelvművelés és a rendszeresség hiánya, az elméleti alapvetés problémái, az egy- és kétnyelvű anyanyelv-változat eltérései, a „művelt magyar köznyelvi norma” alkalmazása, továbbá a nyelvművelés módszereinek korlátai a legfőbb eredői a szlovákiai magyar nyelvművelés hatékonytalanságának. A kutatások hiányos volta mellett „...a szlovákiai magyarok eltérő helyzetét az oktatás sem veszi alapul (legfeljebb a rossz tankönyvfordításokra panaszkodunk), a magyar nyelvi tankönyvek anyaga alapján véve azonos a magyarországiakéval, a nyelvhelyességi kérdések tárgyalásakor a kontaktusjelenségek mintegy mellékesen vannak jelen.”²² A rendszerváltás utáni nyelvhelyességi hibák gyakori előfordulását Szabó Mihály Gizella – az említetteken kívül – sokkal inkább egy általánosan érvényes nyelvi jelenségben látja, hangsúlyozva, hogy a „...politikai helyzet változásával a korábbi évtizedek alatt kialakult és megszilárdult szóhasználat, a »pártállami nyelvi szabály« felbomlott, részben használhatatlanná vált, ugyanakkor új fogalmak és szavak tömkelege jelent meg életünkben, ezeket viszont hiába keressük szótárainkban, s nem nagyon igazít el a magyarországi nyelvi gyakorlat sem...”²³ Szabó Mihály a kisebbségi nyelvi problémák kezelését a nyelvtervezés tágabb keretébe illesztené be, ami a hagyományos nyelvművelő és „nyelvörkődő” szemlélettől és módszerektől való elszakadást jelenti. A szemlélet és egyben módszerváltás újabb lehetőségeit a szlovákiai magyar nyelvművelésben elvileg a magyar nyelv funkcióinak kiterjesztésében látja, ami rendszerként is felfogható, melynek legfontosabb és meghatározó részeihez az alábbi körvonalazható feladatok tartoznak:

- **a szlovákiai magyar nyelv használati körének kibővítése** (az adott lehetőségek kihasználása központilag és az önkormányzatok szintjén a nyelvpolitikai kérdések megoldásában – szakmai tanácsok nyújtása a szóbeli és az írott kommunikációban),
- **magyar nyelvű hivatalos iratok, nyomtatványok és más anyagok készítése** a hivatali nyelvhasználat számára (ennek része lehet a szlovák–magyar közigazgatási terminológia),
- **a kereskedelem és a gazdaság szintjén az állami és a magánszektorban szükséges kibővíteni a forgalomba hozandó termékek kétnyelvű megnevezéseit** feliratait és használati utasításait, s ezzel határozottabbá tenni a kisebbség nyelvi pozícióit (a tapasztalat azt mutatja, hogy a vállalkozói szektor számára nem jelentett gondot sem az állami, sem a kisebbségi nyelvhasználat),
- **átgondoltan és tervszerűen szükséges összefogni a nyelvészeket és az egyes területek szakembereit a termékkatalógusok és szakszótárak**

²² Szabó Mihály Gizella i. m. In: Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2002, 145.

²³ Uo.

anyagának gyűjtéséhez és feldolgozásához (elvi álláspontként kezelendő, hogy a jog, a politika, a kereskedelem, a közszolgáltatás és a további szakterületek szintjén a magyarországi nyelvhasználathoz való igazodás a determináns, nem feledve el azt a tényt, hogy sok szlovák kifejezésnek nincs pontos (vagy egyetlen) megfelelője a magyar nyelvben (ami magyar–szlovák viszonylatban is érvényes).

– **a kitűzött célok elérése szempontjából a szakterületeken főként a szakterminológia adekváthatóságának kérdése kerül előtérbe**, amely a tapasztalatok szerint az elkövetkező időszakban egyre nagyobb szerephez jut az európai integráció világában is,

– **a szlovákiai magyar nyelvhasználat kutatása vonatkozásában Szabó Mihály Gizella szerint tisztázni kellene a nyelvhasználat minden rétegének helyzetét és elterjedtségét**, s ennek alapján: „*A standardnak tekinthető elemeket kodifikálni kellene, tehát szükséges kézikönyvek, szótárak (szlovák–magyar, de magyarországi magyar–szlovákiai magyar) megjelentetése. Az oktatásban (és a nyelvi ismeretterjesztésben) figyelembe kell venni azt, hogy a szlovákiai magyarok anyanyelve ún. kétnyelvű anyanyelv-változat, s eszerint kell összeállítani a tananyagot.*”²⁴

Miben különböznek az újabb célok és feladatok a magyar nyelv művelésben? A szemlélet és módszerváltás lehetőségei reálisnak vélik azt az elméleti bázist, amelyben a hagyományosan értelmezett nyelv művelés beilleszthető a nyelvtervezés kereteibe. Az egyik legfontosabb cél továbbra is az, hogy a kisebbségi „nyelvi leszakadás” ne valósulhasson meg, melynek alapvető eszköze és módja, hogy a magyarországi szavakat és kifejezéseket a kisebbség tagjai minél jobban megismerjék és elsajátítsák, s ezzel a használati bázist a kisebbségi közegben minél jobban kiterjesszék. Szabó Mihály Gizella a megvalósítandó feladatokat két csoportban szemléli; egyrészt az **iskolai**, másrészt az **iskolán kívüli anyanyelv-ápolás** jelentőségét hangsúlyozza. Az iskolai gyakorlatban az anyanyelv (tehát a magyar nyelv és irodalom) valamint a szakirányú oktatás területeit emeli ki, jelezve azt az alapvető tényt, hogy a szlovákiai magyar nyelvhasználat bizonyos pontokon eltér a magyarországitól, s hogy a különbségek elsajátítása is tudatosítandó tény. A tankönyvek modernizálásának és példaszövegei kiválasztásának is követnie kell azt a célt, hogy ezek az eszközök alkalmasak legyenek a diákok szókincsének fejlesztésére és jelenünk új kifejezéseinek elsajátítására. A szakirányú oktatás alapvető szempontja az egyes ágazatok szakterminológiájának megismerése és használata, mivel a szlovákiai magyarok szlovák nyelven (államnyelven) szerzik meg a szakképesítést. (E helyzet részbeni megváltoztatást segítené elő a magyarországi szaktankönyvek beszerzése és használata, a magyar nyelvű szakterminológiai tanfolyamok szervezése, magyarországi szaktanárok bevonása az oktatás

²⁴ Szabó Mihály Gizella i. m. 148.

folyamatába és a diákok magyarországi szakmai kapcsolatainak intenzívvé tétele, például diákcserék és különböző szintű versenyek formájában.)

Az iskolán kívüli anyanyelvápolást illetően, az adekvát színvonalú modernizált kétnyelvű (szlovák–magyar, magyar–szlovák) szótár megjelentetése mellett a szakszótárak kiadása hozná a legtöbb gyakorlati hasznot. A termékek esetében szintén kétnyelvű termékkatalógusok készítése és kiadása lenne célszerű, hogy terjeszteni lehessen azok standard magyarországi elnevezéseit. Különböző füzetek és tájékoztató anyagok kiadásával voltak többször is kezdeményezések a szlovákiai magyar nyelvkultúra színvonalának emelésére. 2008-ban jelent meg a Szlovákia 1:1500000 léptékű kétnyelvű etnikai térképe, valamint a *Vasárnap* mellékleteként a *Szlovákiai települések kétnyelvű névtára*.²⁵ A közelmúlt egyik kezdeményezéseként tartjuk nyilván a Nyelvi jogok Szlovákiában (*Anyanyelvhasználati útmutató*) című füzetet²⁶, mely a Szlovákiai Magyarok Kerekasztala mellett működő Jogsegélyszolgálat szakértői csoportja közreműködésével készült. A könnyen kezelhető és olvasható kis útmutató módszertani feldolgozása a primér kommunikációs elveket követve kérdésekre adott válaszok formájában idézi a jogállapot szerinti törvényeket és rendelkezéseket szlovák és magyar nyelven, hogy is megkönnyítse a tájékozódást és a nyelvhasználat lehetőségeinek feltárását. A felvetődő kérdések a társadalmi élet minden nyelvi és jogi lehetőségeit felölelik, s a válaszok is ezekre a területekre irányulnak: Mikor és hogyan használhatom az anyanyelvemet? Hol lehet magyarul beszélni Szlovákiában? Mire van jogom? Mit tiltanak a törvények? Bíróági tárgyaláson beszélhetek magyarul? Milyen esetekben sújtható pénzbírsággal a magyar nyelv használata? Hova fordulhat panasszal, ha nyelvi jogaimat megsértették? Stb. E néhány kérdésfelvetés is jelzi, hogy az alapinformációkat tartalmazó füzet minden érdeklődő számára íródott, annak a szándéknak a hangsúlyozásával, hogy az anyanyelv használatához való jog elidegeníthetetlen emberi jog, amit viszonyaink között számos nemzetközi szerződés és a demokratikus jogállamok alkotmányai elismernek, így a Szlovák Köztársaság alkotmánya is. A Nyelvi jogok Szlovákiában című kiadvány mellékleteként *A magyarul lakta települések Szlovákiában* című térképbetét is megjelent a magyar nemzetiségűek számát és a számarányát is feltüntetve az egyes településeken. Kiegészítésként a térképen szereplő név, a hivatalos szlovák név, valamint a táblatörvény mellékletében szereplő magyar névsort is feltüntetik a szerzők.²⁷ Ezeket az irányt mutató

²⁵ Vasárnap 2008/7. sz. (okt. 28), Szerkesztő: Szórád György.

²⁶ Cúth Csaba – Horony Ákos – Lancz Attila: Nyelvi jogok Szlovákiában. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Anyanyelvünkért Polgári Társulás, Šamorín, 2010.

²⁷ A térképmelléklet szerzői: Hardi Tamás, Horony Ákos, Kusy Ferenc.

segédanyagokat mindenképp haszonnal forgathatja a szlovákiai magyar (és nem magyar) érdeklődő, mivel pontos útbaigazító információkat talál a mindennapi gyakorlati élethez.

Részleges befejezésként megállapítható néhány általánosítható tudnivaló

- a nyelvművelés és a nyelvhasználat elsődleges identitásformáló tényezők, s fontos (mondhatjuk: pótolhatatlan) szerepük van az egyén és a közösség megmaradásának szempontjából,

- a szlovákiai magyarság nyelvkultúráját és nyelvhasználatát befolyásolja az a tény is, hogy az egyetemes magyarság szerves részének tartja magát, ezen belül pedig meggyőzően szlovákiai magyarként határozza meg magát,

- „...a szlovákiai magyarság nyelviileg ugyanolyan életképes, mint például a svájci francia vagy a finnországi svéd nyelvi közösség (miközben a szlovákiai magyarok nyelvi jogai egyáltalán messze lemaradnak az említett két nyelvi közösség mögött).”²⁸

- a kisebbségek nyelvjárásiassága és kétnyelvűsége összefügg a közösségek kisebbségi helyzetével. A kisebbséghez tartozók nagy része vidéken, falun él, ezért nagyobb mértékű a nyelvjárási nyelvhasználat, a kétnyelvűség pedig az államnyelv (mint többségi nyelv) és a kétnyelvű társadalmi közeg kontaktusjelenségeként fejt ki hatását. Mindkét jelenség meghatározója a kisebbség sajátos nyelvi viselkedésének,

- a nyelvművelés és az anyanyelvi nevelés fontos részét képezi kisebbségi közegben a nyelvpolitika, a nyelvi tervezés, a terminológiafordítás, a szótárkészítés és a „*másodlagos nyelvi szabványosítás*” (a többségi nyelv terminológia mellett létrehozott magyar műszókészlet),

- a mindenkor kormányzat rendeletekkel és iránymutatókkal segítheti elő a kisebbségek nyelvhasználati jogainak érvényesülését. Ebben a folyamatban a kisebbségi pártok és társadalmi szervezetek tölthetnek be kezdeményező szerepet. A politikusokra háruló feladatokon túl a nyelvész szakemberek munkájára is szükség van ahhoz, hogy a kisebbségi nyelvek minél több területen érvényesüljenek. Szlovákiában a magyar nyelv vonatkozásában a magyar nyelvi

²⁸ Szépe György: Előszó (Lanstyák I. – Szabó Mihály G.: Magyar nyelvtervezés Szlovákiában, Tanulmányok és dokumentumok), Kalligram, Pozsony, 2002.

tanszékek nyelvészein kívül programos feladatok elvégzésére a Gramma Nyelvi Iroda²⁹ vállalkozott, melynek tevékenységéről már több kötetben is beszámoltak.

Irodalom

- Cúth Csaba – Horony Ákos – Lancz Attila 2010. *Nyelvi jogok Szlovákiában*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Anyanyelvünkért Polgári Társulás, Šamorín.
- Deme László 1970. *Nyelvi és nyelvhasználati gondjainkról*. Madách, Bratislava.
- Kovács László 1985. Kísérlet a diglosszia állapotának felmérésére alapiskoláink tanulóinak és tanítóinak beszédében. In: *A hűség nyelve. Csehszlovákiai magyar írók az anyanyelvről*, Összeállította Zalabai Zsigmond. Madách, Bratislava.
- Jakab István 1994. Nyelvművelésünk múltja, jelene, jövője. *Irodalmi Szemle*, 4. sz. 51.
- Lanstyák István 1993. Nyelvművelésünk vétségei és kétségei. *Irodalmi Szemle*, 3. sz., 64.
- Szabómihály Gizella 1999. A magyar nyelvtervezés, nyelvművelés és anyanyelvápolás lehetőségei és feladatai Szlovákiában. *Irodalmi Szemle*, 4–5. sz., 98–105.
- Szépe György 2002. Előszó. In: Lanstyák I. – Szabómihály G.: *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában*. Kalligram, Pozsony.

²⁹ A Szlovákiai Magyar Adatbank (FKI) célja az MTA Etnikai- és Kisebbségkutató Intézetének kutatóállomásaira vonatkozó feladatok ellátása; társadalomtudományi vonatkozású kutatások szervezése és kivitelezése; nyelvészeti vizsgálatok végzése (nyelvi tervezés, tanácsadás, korpuszpépítés). A Gramma Polgári Testületet nyelvészek alapították 2001 augusztusában. Jelenleg az MTA Etnikai- és Kisebbségkutató Intézetének szlovákiai kutatóállomásainak feladatait látja el. Tevékenységi körébe tartozik a kutatásszervezés, nyelvi tanácsadás, nyelvi tervezés, (szakregiszterek kidolgozása, szótárkészítés stb.) korpuszpépítés (nyelvi adatbázisok építése), nyelvészeti ill. társadalomtudományi eredmények publikálása. A szervezet vezetője: PhDr. Szabómihály Gizella.